

Motverka barnfattigdom och öka jämlikheten

Uppdrag efter motion

Fastställt av barn- och utbildningsnämnden
Framtagen av utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Datum 2026-09-18

Gäller 20xx-20xx

Ärendenr BUN 2025/1384

Version [1.0]

Motverka barnfattigdom och öka jämlikheten

Innehåll

Motverka barnfattigdom och öka jämlikheten	1
Uppdrag efter motion	1
1. Bakgrund.....	2
2. Öka föräldrars möjlighet till egenförsörjning	2
2.1. Omsorg på obekvämt arbetstid	2
2.2. Tillgång till förskolan och fritids under sommaren	3
3. Barnkonsekvensbeskrivningar inför beslut.....	3
4. Kunskapshöjande åtgärder	4
4.1. Ökad och gemensam kunskap.....	4
4.2. Ett samlat arbete för att undanröja ekonomiska hinder	4
4.3. Stöd vid ekonomiska svårigheter	4
4.4. Förväntningar	5
4.4.1. Förskola.....	5
4.4.2. Grundskola	5
4.4.3. Gymnasieskolan	6
4.4.4. Barn- och elevhälsa	6
4.4.5. Gotlands folkhögskola	7
4.4.6. Arbetsmarknad, ungdom och vägledning	7
4.4.7. Vuxenutbildningen	7
4.4.8. Kulturskolan	7
4.4.9. Sammanfattning	8
4.4.10. Fortsatt utvecklingsarbete.....	8

1. Bakgrund

Vänsterpartiet motionerade 2022-12-12 om: ”Att uppdra åt barn och utbildningsnämnden, gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden samt socialnämnden att kartlägga situationen och utreda hur de inom respektive nämnd samt gemensamt kan stärka och utveckla sitt arbete för att utjämna skillnader i barns ekonomiska uppväxtvillkor.” Motionen gick på underremiss till SON, GVN och BUN. Socialförvaltningen och utbildnings- och arbetslivsförvaltningen lämnade redovisning kring hur verksamheterna arbetar för att mildra konsekvenserna av barnfattigdom på Gotland och möta barnens behov av välfärd oaktat ekonomiska förutsättningar.

Regionfullmäktige behandlade ärendet i september 2024 (RF 2024-09-30 § 141) och formulerade följande uppdrag till regionstyrelsen: ”Motionen bifalls på så sätt att regionstyrelsen får i uppdrag att gemensamt med underlag från regionstyrelsen, socialnämnden, hälso- och sjukvårdsnämnden, barn- och utbildningsnämnden och gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden kartlägga situationen för barn på Gotland och utifrån det ta fram förslag på åtgärder för att minska barnfattigdomen på Gotland.”

Kartläggningen genomfördes med stöd av olika verksamheter inom Region Gotland samt inom det gotländska civilsamhället i syfte att åskådliggöra några av de samhälleliga utmaningar som påverkar barnfamiljers ekonomiska utsatthet. Kartläggningen belyser problematiken utifrån den information som har samlats in och lämnar förslag på åtgärder. Barn- och utbildningsnämnden beslutade i november 2025 (BUN 2025/1384 BUN AU § 101) att ge utbildnings- och arbetslivsförvaltningen i uppdrag att, utifrån kartläggningen, utreda och återkomma med förslag på åtgärder inom nämndens verksamheter. Region Gotland arbetar redan inom ramen för sitt grunduppdrag med metoder som minskar barnfattigdomens konsekvenser. Utredarna har därutöver identifierat tre förslag till åtgärder:

- Öka föräldrars möjlighet till egenförsörjning
- Barnkonsekvensbeskrivningar inför beslut
- Kunskapshöjande åtgärder

I de skildringar från kartläggningen som beskriver hur familjer upplever stödet i skola och förskola framgår inte om beskrivningarna rör kommunal eller fristående verksamhet. I denna tjänsteskrivelse kommer utbildnings- och arbetslivsförvaltningen främst beröra de verksamheter där kommunen är huvudman. För de verksamheter som bedrivs av enskilda huvudmän kan förvaltningen inte uttala sig. De fristående förskolorna har kommunen förvisso ett tillsynsansvar men för grundskolorna står Skolinspektionen för granskningen.

2. Öka föräldrars möjlighet till egenförsörjning

Vårdnadshavares möjlighet att arbeta är en viktig förutsättning för familjens egenförsörjning. I den regionövergripande kartläggningen identifieras särskilt två faktorer som kan påverka denna möjlighet¹; tillgången till kollektivtrafik för den som saknar bil och tillgången till omsorg när arbetet är förlagt till kvällar, nätter eller helger.

2.1. Omsorg på obekväm arbetstid

Region Gotland erbjuder omsorg på obekväm arbetstid till vårdnadshavare som har behov av sådan omsorg. Verksamheten riktar sig till barn i åldern 1–12 år vars vårdnadshavare har

¹ Barnfattigdom på Gotland Kartläggning och åtgärdsförslag

oregelbundna arbetstider. Omsorgen kan exempelvis ge ensamstående vårdnadshavare möjlighet att arbeta på kvällar och helger. Avgiften omfattas av de ordinarie avgifterna för barnomsorg. Om barnet även har en plats i ordinarie förskola eller fritidshem tas ingen ytterligare avgift ut.

Verksamheten är organiserad till att kunna erbjuda plats för de vårdnadshavare som ansöker. Region Gotland ansöker årligen om statsbidrag för verksamheten, vilket också ger underlag för en återkommande uppföljning av antalet barn och framtida behov. Omsorg på obekväm arbetstid är inte en lagstadgad verksamhet, men förvaltningen anser att den fyller en viktig funktion och bör finnas kvar.

2.2. Tillgång till förskolan och fritids under sommaren

Enligt uppgifter från Svenska kyrkan och Röda Korset kan sommaren vara särskilt utmanande för ekonomiskt utsatta familjer. Det gäller bland annat vårdnadshavare vars möjligheter till arbete är störst under sommaren. Samtidigt finns uppgifter om att vårdnadshavare kan uppleva förväntningar från förskolor och fritidshem om att barn ska ha längre sammanhängande ledighet under sommaren. Sådana förväntningar kan försvåra för de vårdnadshavare som behöver omsorg för att kunna arbeta.

Förvaltningen ser allvarligt på signaler om att vårdnadshavare upplever informella eller uttalade förväntningar om att barn och elever ska vara lediga under sommaren. Det framgår inte i kartläggningen om dessa signaler rör kommunal eller fristående verksamhet. Förvaltningen följer därför upp om sådana förväntningar förekommer inom de kommunala skolverksamheterna och om det gäller enstaka enheter eller om är mer utbrett.

Om sådana förväntningar förekommer i de kommunala verksamheterna behöver regelverk och ansvar förtydligas. Det behöver också säkerställas att frågor om ledighet kommuniceras som frivilliga önskemål och inte som krav eller norm. När det gäller fristående förskolor och fritidshem kommer frågan att följas upp inom ramen för kommunens tillsynsansvar under kommande år. Vid tillsynen kommer riktade frågor att ställas om hur huvudmännen erbjuder omsorg under lov och hur tillgängligheten kommuniceras till vårdnadshavare.

3. Barnkonsekvensbeskrivningar inför beslut

I den regionövergripande kartläggningen framkommer att Region Gotland behöver utveckla det systematiska kvalitetsarbetet ur ett barnrättsperspektiv. Som en del i detta behöver barnets bästa beaktas och konsekvenserna för barn synliggöras i beredningen av beslut som berör dem. Detta följer av barnkonventionen som gäller som svensk lag sedan 2020.

För att nämnden ska kunna fatta välgrundade beslut behöver beslutsunderlagen tydligt beskriva vilka konsekvenser ett förslag kan få för barn och elever. Utbildning- och arbetslivsförvaltningen har därför tagit fram en mall som används vid beredning av beslut som påverkar barn och elever. *Se bilaga 1.*

Förvaltningen bifogar en mer omfattande barnkonsekvensanalys när ärendets karaktär och konsekvenser motiverar det. Enligt SKR bör en barnkonsekvensanalys anpassas efter ärendets förutsättningar. Utredningen av barnets bästa ska inte vara mer omfattande än vad som krävs för att göra en bedömning. Det beror på hur mycket information som är relevant att samla in för att kunna göra en bedömning. En enklare prövning kan därmed i vissa fall vara tillräcklig.

Förvaltningen ser behov av att framöver stärka chefernas kunskap om hur barnets bästa ska prövas och hur barnkonsekvensanalyser ska genomföras. Regionstyrelseförvaltningens planerade arbete med att, tillsammans med Länsstyrelsen och socialförvaltningen, ta fram en gemensam modell och ett systematiskt arbetssätt kommer ge stöd för en mer enhetlig hantering inom Region Gotland.

4. Kunskapshöjande åtgärder

4.1. Ökad och gemensam kunskap

Medarbetare inom förskola och skola möter dagligen barn, elever och vårdnadshavare och har därigenom viss kunskap om de utmaningar som ekonomisk utsatthet kan medföra. Samtidigt visar den regionövergripande kartläggningen att ekonomisk utsatthet inte alltid är synlig och att verksamheterna behöver kompetenshöjande insatser för att skapa enhetliga arbetssätt kring frågan.

Förvaltningen har bland annat identifierat att ekonomisk utsatthet kan visa sig genom barn och elevers avsaknad av kläder eller utrustning. Hur sådana situationer hanteras inom de kommunala verksamheterna varierar i dag och lösningarna riskerar bli beroende av enskilda medarbetares initiativ.

Ett viktigt utvecklingsområde är att förbättra verksamheternas förmåga att identifiera ekonomisk utsatthet och de behov som kan följa av den. Under våren 2026 har förvaltningen deltagit i två temadagar om barnfattigdomens konsekvenser, arrangerade av regionstyrelseförvaltningen. Förvaltningen har därefter, tillsammans med chefer och skolledare, analyserat kartläggningens resultat och identifierat vilka rutiner och stödinsatser som behöver utvecklas.

4.2. Ett samlat arbete för att undanröja ekonomiska hinder

Förvaltningens verksamheter möter redan idag ekonomisk utsatthet genom flera kompletterande insatser. Arbetet kan sammanfattas i följande områden:

- Tidigt och förebyggande stöd: familjers behov uppmärksammas i dialog med vårdnadshavare och genom barn- och elevhälsan.
- Likvärdig tillgång till utbildning: verksamheterna arbetar för att avgifter, krav på utrustning eller andra kostnader inte ska begränsa barns och elevers deltagande.
- Tillgång till material och aktiviteter: kläder, utrustning, digitala verktyg, litteratur samt kostnadsfria eller subventionerade aktiviteter erbjuds inom flera verksamheter.
- Stöd till delaktighet och gemenskap: skolorna arbetar för att ekonomiska förutsättningar inte ska utestänga elever från undervisning, utflykter, fritidsaktiviteter eller sociala sammanhang.
- Vägar till arbete och egenförsörjning: omsorg på obekväm arbetstid, vuxenutbildning, folkhögskola, feriejobb och arbetsmarknadsinsatser stärker möjligheterna till arbete och studier.

4.3. Stöd vid ekonomiska svårigheter

Inom samarbetsmodellen FOSSAM kan även frågor om familjens ekonomi uppmärksammas i dialogen med vårdnadshavare. Det kan exempelvis handla om att informera om bidrag, skuldsanering och andra stödinsatser samt att vid behov lotsa

familjen vidare. Stödet behöver utformas på ett respektfullt sätt utan att skapa skam eller stigmatisering.

Förskolan och grundskolan arbetar för att betalningssvårigheter ska uppmärksammas tidigt och mötas med dialog, information och stöd. Kontakten med familjen ska vara stödjande och lösningsinriktad, med fokus på att förebygga ökande skulder och hitta möjliga vägar framåt. I hanteringen ska barnets rättigheter särskilt beaktas och barnets möjligheter till omsorg och deltagande så långt som möjligt värnas.

Barn från och med höstterminen det år de fyller tre år har rätt till allmän förskola med minst 525 timmar per år. En uppsägning på grund av obetalda avgifter kan därför endast avse den tid som överstiger denna rätt. Sedan 2024 har tre förskoleplaceringar med utökad vistelsetid och 24 fritidshemsplaceringar sagts upp på grund av obetalda avgifter.

4.4. Förväntningar

Röda Korset och Svenska kyrkan har uppmärksammat att det ibland förekommer att skolor förväntar sig att vårdnadshavare bidrar med matsäck, inneskor, badkläder och friluftskläder. Det finns även uppgifter att man känner oro för att bli underkänd om man saknar ombyten eller annan utrustning.

Skollagens princip är att utbildningen ska vara avgiftsfri och att kostnader inte får bli ett hinder för elevers lika tillgång. Återkommande kostnader kan strida mot avgiftsfriheten, undantag kan bara göras för enstaka inslag med obetydlig kostnad.

Det finns inte någon uttömmande reglering av vilka kläder eller vilken utrustning som skolan ska tillhandahålla. Krav kan i vissa situationer vara motiverade av säkerhetsmässiga eller pedagogiska skäl. Skolan behöver dock säkerställa att sådana krav inte medför att en elev utestängs från undervisning eller andra aktiviteter.

4.4.1. Förskola

Förskolans utbildning är avgiftsfri och verksamheten ställer inte krav eller förväntningar på att vårdnadshavare ska tillhandahålla exempelvis frukt. För att underlätta för familjer och främja barns deltagande i utomhusaktiviteter informerar förskolorna om möjligheten att använda begagnade kläder. Vid vissa förskolor finns även ”ta och ge”-skåp där vårdnadshavare kan lämna och hämta kläder anpassade för utomhusvistelse och olika väderförhållanden.

4.4.2. Grundskola

Grundskolan arbetar för att direkta och indirekta kostnader inte ska begränsa elevers deltagande i undervisning och andra skolaktiviteter. Aktiviteter i skolan planeras bland annat med hänsyn till elevers olika tillgång till utrustning och transport. Skolorna arbetar också med normer kring konsumtion, status och kläder. Region Gotlands kulturgaranti ger möjlighet att erbjuda alla barn i grundskolan en brett erbjudande av kulturinsatser med professionella utövare.-Kostnadsfria fritidsaktiviteter erbjuds även genom bland annat Skol-IF och RF-SISU. Frisk skolstart, utformat av Karolinska institutet, används som ett familjestödsprogram utifrån familjens behov för att ge familjen och barnen förutsättningar till ett hållbart liv vad gäller levnadsvanor.

För att stärka likvärdigheten avser grundskolan att:

- ta fram en lokal vägledning om avgiftsfri utbildning,
- tydliggöra hur direkta och indirekta kostnader ska hanteras,
- vid planering av utflykter och andra aktiviteter utanför skolans lokaler beakta att eleverna inte ska behöva ta med egen matsäck.
- säkerställa permanenta och likvärdiga system för tillgång till kläder och annan nödvändig utrustning
- löpande informera om möjligheten att låna sport- och friluftsutrustning gratis via Fritidsbanken.
- inom ramen för de terminsvisa produktionsråden samråda med RSF om skolmåltiderna och där uppmärksamma önskemålet om en mer mättande lunch på fredagar.
- vid lovskola på högstadiet, välkomna även de elever som inte deltar i lovskola men som dyker upp för att äta
- motverka att insamlingar till skolresor, presenter till personal eller andra frivilliga initiativ skapar ekonomiska förväntningar.
- inför skolavslutningar aktivt minska pressen på elever att ha särskilda eller nya kläder.
- undersöka hur elever kan ges bättre möjligheter att genomföra skolarbete under skoltid,
- utveckla ett respektfullt och lösningsinriktat stöd till vårdnadshavare.-Exempelvis bygga förtroende genom att öka kontakten även utanför regelrätta skolmöten.

4.4.3. Gymnasieskolan

Gymnasieskolan arbetar aktivt för att motverka effekterna av barnfattigdom och säkerställa att alla elever ges likvärdiga förutsättningar att delta i utbildning och skolgemenskap. Rektorer och avdelningschef har bland annat identifierat nedanstående insatser för att minska ekonomiska hinder och stärka elevernas delaktighet.

- Tidigare egenavgifter har tagits bort och skolan informerar istället om möjligheten att söka ekonomiskt stöd från olika stiftelser såsom Bengta och Ludvig Berthelsens stiftelse, Elvira och Erik Ljungbergs stiftelse samt Mjölkdroppen.
- Vid aktiviteter och resor strävar skolan efter att minimera kostnader för eleverna, exempelvis genom att inkludera övernattningskostnader vid studieresor. Tidigare fick elever till exempel vid resa till Stockholm själva lösa detta.
- För att stärka tillgången till en meningsfull fritid erbjuds via Hållbar hälsa olika kostnadsfria aktiviteter genom bland annat Skol-IF och RF-SISU. Eleverna har också möjlighet att använda skolans nya gym till en starkt subventionerad kostnad.
- Skolan verkar även aktivt för att ingen elev ska uteslutas från sociala sammanhang av ekonomiska skäl. Detta sker bland annat genom att vid behov täcka kostnader kopplade till studentfirandet, såsom studentmössa och inträden, samt genom att organisera second hand-försäljning av exempelvis kläder till studentbalen. Tillsammans bidrar dessa insatser till att minska ekonomiska hinder och stärka elevernas delaktighet.

4.4.4. Barn- och elevhälsa

Barn- och elevhälsan bidrar till skolans kompensatoriska uppdrag genom att uppmärksamma barn och elever som behöver stöd samt, vid behov, lotsa dem vidare till andra insatser. Kuratorer kan bland annat ge stöd vid ansökningar till stipendier och bidrag,

exempelvis från Majblomman, samt uppmärksamma behov av ekonomiskt stöd till exempelvis glasögon.

Genom samverkan med RF-SISU skapas även möjligheter för barn och elever att prova idrottsaktiviteter kostnadsfritt eller till en lägre kostnad under en begränsad period.

Insatserna bidrar till att minska ekonomiska hinder och stärka barns och elevers möjligheter till delaktighet.

4.4.5. Gotlands folkhögskola

Gotlands folkhögskola erbjuder utbildning som ger vuxna möjlighet att uppnå behörighet på grundskole- eller gymnasienivå eller genomföra en yrkesutbildning. Insatserna stärker deltagarnas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden och nå en långsiktigt hållbar egenförsörjning. För föräldrar innebär detta förbättrade ekonomiska förutsättningar för hela familjen.

4.4.6. Arbetsmarknad, ungdom och vägledning

Avdelningen Arbetsmarknad, ungdom och vägledning arbetar för att stärka ungas och vuxnas möjligheter till delaktighet, sysselsättning och egenförsörjning. Barn och unga möts genom relationsskapande verksamhet där stödbehov kan uppmärksammas och där kontakt tas med socialtjänsten när det finns en oro för att ett barn far illa.

Avdelningens insatser omfattar bland annat:

- kostnadsfria fritidsaktiviteter genom ungdomsgårdarna,
- feriejobb som ger unga arbetslivserfarenhet och egen inkomst,
- stöd till vuxna för att stärka deras möjligheter till arbete och hållbar egenförsörjning.
- Insatserna riktar sig både direkt till barn och unga och indirekt till barnfamiljer genom att stärka de vuxnas förutsättningar att nå egenförsörjning.

4.4.7. Vuxenutbildningen

Vuxenutbildningen bidrar till att förebygga ekonomisk utsatthet genom att stärka vuxnas möjligheter att fullfölja studier och etablera sig på arbetsmarknaden. Verksamheten har ett brett utbildningsutbud och samarbetar med Arbetsförmedlingen och avdelningen Arbetsmarknad, ungdom och vägledning för att stödja personer som står långt från arbetsmarknaden.

För deltagare som har behov av stöd i sina studier finns bland annat kuratorer, studiecoacher, speciallärare, studiehandledare och socialpedagoger. Kuratorer kan även ge stöd i myndighetskontakter för att undanröja ekonomiska och sociala hinder som kan försvåra möjligheten att slutföra utbildningen.

För att minska kostnader i samband med studier erbjuder verksamheten följande stöd:

- deltagare inom SFI och utbildning på grundläggande nivå får låna läsplattor och datorer,
- kurslitteratur bekostas för deltagare inom SFI och utbildning på grundläggande nivå,
- deltagare inom Ung Vux får låna kurslitteratur och läsplatta under studietiden.

Genom dessa insatser stärks möjligheterna för gotländska föräldrar och blivande föräldrar att slutföra en utbildning och nå en långsiktigt hållbar egenförsörjning.

4.4.8. Kulturskolan

Kulturskolan arbetar för att minska ekonomiska hinder för barns deltagande i kulturaktiviteter. Verksamheten genomför särskilda insatser i socioekonomiskt utsatta

områden och uppmärksammar signaler från barn, elever och vårdnadshavare om behov av stöd.

Sedan hösten 2025 kan vårdnadshavare använda fritidskortet för att betala avgiften till Kulturskolan. Det bidrar till att fler barn kan ta del av verksamheten oavsett familjens ekonomiska förutsättningar.

4.4.9. Sammanfattning

Sammantaget omfattar förvaltningens insatser både direkt stöd till barn och unga och långsiktiga åtgärder för att stärka familjers ekonomiska förutsättningar. Barn och elever ges stöd till delaktighet i utbildning, fritids- och kulturaktiviteter, samtidigt som unga och vuxna erbjuds vägar till utbildning, arbete och egenförsörjning. Genom verksamheternas olika uppdrag kan ekonomiska hinder därmed mötas såväl förebyggande som stödjande och kompensatoriskt.

4.4.10. Fortsatt utvecklingsarbete

Förvaltningen går nu vidare med att samla och förstärka de arbetssätt som redan används inom verksamheterna. Inriktningen är att skapa en mer enhetlig hantering där stödet inte blir beroende av enskilda medarbetares initiativ eller av vilken verksamhet barnet eller eleven tillhör.

Det fortsatta arbetet prioriteras inom följande områden:

- gemensam kompetensutveckling om ekonomisk utsatthet och dess konsekvenser för barn och elever,
- lokal vägledning om avgiftsfri utbildning och hantering av indirekta kostnader,
- tydligare ansvar, mandat och hänvisningsvägar,
- enhetliga rutiner för att identifiera och möta behov,
- stärkt samverkan med socialtjänsten och andra berörda aktörer,
- användning av barnkonsekvensanalyser i beredningen av beslut som påverkar barn och elever,
- uppföljning av hur information om omsorg, avgifter, utrustning och deltagande kommuniceras till vårdnadshavare.

Förvaltningen följer också frågor som kan påverka möjligheten att utveckla arbetet, däribland regeringens sänkningar på avgift för förskola och fritidshem samt möjligheten att finansiera bussar för att genomföra kulturgarantins insatser.

Förslagen motsvarar de utvecklingsområden som anges i skrivelsen. Däremot bör bevakningen av nationella förslag och finansiering av transporter anges som omvärldsbevakning eller frågor för fortsatt beredning, inte som beslutade insatser.